

PARTSHJELPSUTTALELSE FRA BESTEFORELDRENE KLIMAAKSJON FOR HØYESTERETT

Saksnr: **20-051052SIV-HRET**
Dato: 29. september 2019
Navn: Ketil Lund
Adresse: C/O Lund & co
Født: 14.10.1939
Stilling: Pensjonist

1 BESTEFORELDRENE KLIMAAKSJON BKA, FORMÅL OG ENGASJEMENT

BKA ble stiftet i 2012 av personer med bakgrunn i Fremtiden i våre hender. Den er en tverrpolitisk organisasjon med ca. 4000 medlemmer og 14 lokallag fra Tromsø til Kristiansand. Virksomheten ledes av Hovedstyret og de 14 lokallagsstyrene. Den finansieres ved medlemskontingenten.

BKAs formål er å bekjempe klimaendringene til beste for våre etterkommere, alle dem som i dag er uten politisk innflytelse og dessuten, inntil mirakelet Greta Thunberg gjorde sitt inntog på klimaarenaen, var uten stemme i disse for dem helt avgjørende spørsmålene. I tråd med dette støtter BKA partene og deres syn på nødvendigheten av å engasjere domstolene i den dramatiske situasjon verden står i.

Vi besteforeldre har levet opp i et Norge karakterisert av gjenoppbygging og relativ smalhans, av jevn velstandsvekst i nøysomhet og flid frem til oljealderens store fremrykning, deretter i en eventyrlig økende velstand, i stadig større grad på bekostning av livsvilkår og naturmangfold.

Vår generasjon har et hovedansvar for denne utviklingen, men mange av oss er, kanskje ikke minst fordi vi vokste opp i et annet Norge, mindre forblindet av vår umåtelige rikdom enn den nåværende styrende klasse, i hvert fall føler vi et påtrengende ansvar for hva vi som norske borgere har medvirket til, ikke bare, ikke engang først og fremst, for våre egne etterkommere, men for alle verdens underprivilegerede, for urfolk i Arktis og øysamfunn, som vil fortsette å rammes hardest av verdens fundamentale urettferdighet, en urettferdighet vi i Norge har høstet alle fordeler av.

2 FAGKYNDIGE OG STATSMYNDIGHETENE

Blant fagkyndige er det bred enighet om at vi står i en situasjon som etter alt å dømme vil medføre klimaendringer med fatale konsekvenser, vi erfarer allerede de skremmende forløperne som vi vet uansett vil bli langt verre. Norge har vært en ikke ubetydelig bidragsyter til dette. Da er det nærmest illustrerende for vår holdning i klimapolitikken at nasjonens nye storskalajakt på fossile ressurser – nå er 25 konsesjonsrunde, nye 100 blokker, foreslått utlyst – nettopp foregår i arktiske områder som er de langt hardest rammete. Issmeltingen på Grønland og Svalbard og av sjøisen i Arktis er sterkt urovekkende, men bekymrer ikke statsmyndighetene. Tvert imot. Etter å ha nevnt at klimavirkningene må møtes med kunnskap og ansvarlighet, har statsministeren først og fremst fremhevet fordelene: «Smeltende polis, sier hun, åpner for økt skipstrafikk langs Nordøstpassasjen mellom Europa og Asia. De antatt store olje- og gass forekomstene i Barentshavet kan bidra til å møte verdens økende energibehov.» (Forord til Nordkloden Norges statusrapport om arktis 2014)

At det er vårt eget umettelige behov for rikdom som har stått i fokus for denne ekspansjonen, ble understreket av tidligere olje- og energiminister Tord Lien:

«Ved å starte petroleumsaktivitet i Barentshavet sør-øst når vi en milepæl i norsk petroleumsvirksomhet. For første gang siden 1994 skal vi utforske et helt nytt område på norsk sokkel. Det vil gi unike muligheter for verdiskaping vekst og arbeidsplasser, særlig for Nord-Norge.» (Kunngjøring av åpning av 23 kons.runde)

I denne situasjonen hvor vår umåtelige rikdom altså ikke er umåtelig nok, hvor Barentshavet skal tappes for fossile ressurser i mange tiår-fremover, og våre politikerne, som styrer på vegne av en av verdens mest klimaskeptiske befolkninger, i realiteten er døve for motforestillinger, ser vi Grunnlovens § 112 som en siste skanse, en menneskerettsbestemmelse som nettopp skal beskytte oss mot politikernes uegnethet, ikke minst under den timelige politikens frykt for neste valg, til å gjøre det helt nødvendige sitt, for å unngå den globale katastrofen som vi ser utfolde seg.

3 GRUNNLOVEN § 112

Som andre menneskerettsbestemmelser i Grunnloven er § 112 basert på erkjennelsen av at den politiske makt som tilligger et flertall, for så vidt gjelder grunnleggende rettigheter og friheter, må kunne tøyles også på annen måte enn av velgernes eventuelle misnøye, og derfor grunnlovfestes. Dette er en kjerne i et funksjonelt rettsstatlig demokrati. Erkjennelsen, som vi kan takke de amerikanske grunnlovsfedre for, er samtidig uttrykk for noe så sjeldent i politisk virksomhet som langsiktig tenkning, nemlig at det for dagens og fremtidens politikere, som for alle oss andre, er stor avstand mellom riktige og nødvendige prinsipielle standpunkter og hvordan vi makter eller ønsker å etterleve dem i dagens virkelighet. Ved å gi menneskerettslige grunnlovsbestemmelser erkjenner stortingsrepresentantene at disse spørsmålene er så viktige at de rett og slett må løftes ut av politikken, representantene binder seg og sine etterkommere til masten for å unngå havari i sammenstøtet med øyeblikkets politiske fristelser. Men fordi politikere i fremtiden ofte vil kjempe

med nebb og klør mot slike selvpålagte begrensninger, slik vi ser i denne saken, er det viktig at domstolene innser at grunnlovsbestemmelsen må gis et effektivt vern mot slike angrep.

Det er egentlig besynderlig at det nå blir nok en rettsomgang med diskusjon om karakteren av § 112, om den er en bestemmelse som etablerer rettigheter eller om den bare gir en anvisning til staten om å iverksette egnete tiltak til vern om miljøet, og at vi må avfinne oss med de tiltak som treffes. Det betyr i så fall at Stortinget ville kaste oss blå i øynene i selve grunnlovens tekst ved å presisere tre ganger i første og annet ledd at vi har rettigheter, for dernest i tredje ledd å eliminere rettighetene ved pålegget om å treffe tiltak. Og dette, altså at teksten ikke er alvorlig ment, skal i så fall være skjedd i 2014 da absolutt alle i Stortinget var klar over forskjellen mellom grunnlovsbaserte rettigheter og anvisninger til myndighetene uten korresponderende rettigheter, som det er flere ganske annerledes formulerte bestemmelser om i menneskerettskapittelet.

Grunnloven § 112 søker, via forløperen § 110b, sin opprinnelse i Gro Harlem Brundtlands anbefaling til nasjonene i FN- rapporten Vår felles framtid fra 1988 om å gjøre prinsippet om en bærekraftig utvikling rettslig forpliktende, en anbefaling som ble fulgt opp i FNs klimakonvensjon fra 1992. Som en grunnleggende menneskerett til vern om vårt livsgrunnlag er den helt selvfølgelig plassert i grunnlovens kapittel om menneskerettigheter. Til beste for nåværende og fremtidige generasjoner etablerer den rettigheter for enhver, formulert med utgangspunkt i prinsippet om bærekraftig utvikling med tilknyttede elementer, ikke minst det innlysende føre var-prinsippet, som er nedfelt i internasjonale MR-instrumenter. Ut fra retten til vern om liv og helse, naturens mangfold og produksjonsevne, anviser den at inngrep bare må skje i henhold til langsiktige og helhetlige betraktninger, altså i sammenheng – i kontekst – med hva som er skjedd og hva som planlegges; derfor har vi da også etter 2. ledd rett til kunnskap om virkningene av så vel iverksatte som planlagte inngrep i naturmiljøet.

Det har vært til liten glede for Miljøorganisasjonene og vårt livsgrunnlag at vi fikk medhold av tingretten og lagmannsretten i at § 112 er en rettighetsbestemmelse. For betydningen av § 112 som vern mot klimaskadelig adferd, ble gjennom disse instansenes, riktignok forskjellige, tolking fullstendig eliminert.

4 LAGMANNSRETTENS DOM

Dommen er uklar på mange punkter. Hva betyr det f.eks. når lagmannsretten på side 19 sier at det må foretas en samlet vurdering av utslippene fra norsk petroleumsvirksomhet, mens retten i konklusjonen på side 27 bare vurderer mulige utslipp fra tillatelser i 23. konsesjonsrunde. Og hva er det egentlig lagmannsretten mener når den slår fast at eksporterte utslipp omfattes av § 112, men at de dramatiske globale virkningene av dette ikke er relevante fordi det sentrale etter § 112 er virkningene i Norge som uten videre påstås å bli begrensete. BKA kan ikke se at det er holdepunkter i § 112 for en slik nasjonalistisk forståelse av bestemmelsen.

Lagmannsretten finner også at det er iverksatt tilstrekkelige og adekvate tiltak som eliminerer skadene som følge av eksporterte utslipp, jf. § 112 tredje ledd. Her nevnes flere tiltak hvis innhold og effekt som skadereduksjoner er særdeles uklare, så som at Norge påstår seg å være en pådriver for effektive internasjonale avtaler om utslippsreduksjoner, tiltak mot utrydding av regnskog og støtte til omstilling i utviklingsland. Det virker mildest talt underlig at staten har kjempet så intenst mot at eksporterte utslipp omfattes av § 112 hvis det virkelig foreligger relevante og effektive tiltak som eliminerer skadevirkningene. Illustrerende er at tingretten, etter å ha konstatert at det ikke var klargjort for retten hvorledes «myndighetene skal kunne oppfylle sin tiltaksplikt for eksportert olje og gass», fastslo at slike tiltak ikke fantes og at eksporterte utslipp derfor ikke omfattes av § 112.

I realiteten synes det likevel klart at det avgjørende for lagmannsretten ikke er dette, men det som sies avslutningsvis side 29:

«Terskelen for å konstatere brudd på § 112 er imidlertid høy, og det er tale om samfunnsøkonomiske og politiske avveininger som det løpende tas stilling til, og som ligger i kjerneområdet for hva domstolene bør være tilbakeholdne med å prøve.»

Det som her sies, betyr i realiteten at § 112 nærmest oppfattes slik staten i prosedyren har gitt uttrykk for, som en slags politisk programerklæring uten rettslig innhold: Domstolene kan ikke overprøve det politikerne påstår er relevante, adekvate og tilstrekkelige tiltak etter § 112 tredje ledd. I stedet for å være en bestemmelse til vern mot klimapolitikken som eksistensiell risiko på grunn av dagens politiske press for øket velstand, er den av lagmannsretten gjort illusorisk; med Kløfta-dommens utgangspunkter, i stedet for å være en bestemmelse med intensiv domstolsprøvelse av retten til vern av våre livsvilkår, er § 112 her omgjort til en grunnlovsbestemmelse så å si uten domstolsprøvelse på linje med dem som regulerer det innbyrdes forholdet mellom statsmaktene.

Lagmannsrettens dom kan bære preg av at dommerne har anstrengt seg for å komme til resultatet. Den er nærmest utslag av en tenkning om domstolene og de politiske statsmakter som var fremherskende til for noen ti-år siden, før Kløfta-saken og menneskerettighetenes inntog i rettspleien.

5 SLUTTORD

I klimasammenheng snakkes det ofte om tippingepunkter, om en langsom utvikling som etter lengre tid når et kritisk punkt og akselererer hurtig. Begrepet kan også brukes om andre fenomener: Ettersom desperasjonen over myndighetenes unnfalighet øker, er et enormt engasjement under utvikling i store deler av verden, folkelig som faglig og politisk, som er i ferd med å endre synet på fossile ressurser; til og med IEA, oljebransjens eget interesseorgan, tar nå til orde for omlegging til ren energi. I rettspleien er det i mange land et stort og stadig økende antall klimarelaterte søksmål som ser domstolene som en siste skanse. I mangel av bestemmelser som grl. § 112, faller man da bl.a. tilbake på menneskerettslige grunnlag som retten til liv. Et svært sannsynlig tippingepunkt her er Urgenda-dommen i Nederlands høyesterett med et saksforhold som i svært mye ligner på denne saken.

Grl § 112 må i dagens klimasituasjon bety at vi som verdens rikeste land, i all hovedsak på grunn av utslipp gjennom 50 år fra fossile ressurser, nå er uberettiget til en storstilt jakt på disse ressursene i Barentshavet, som med tilnærmet sikkerhet vil forringe livsgrunnlaget for etterslekten. Og det burde fremstå som innlysende at når grunnloven taler om etterslekten, er det ikke bare, ikke engang først og fremst, vår egen norske etterslekt det gjelder, men verdens kommende generasjoner. Vi kan rett og slett ikke på denne måten etterstrebe større rikdom på bekostning av verden.

Oslo 29. september 2020

For Besteforeldrenes klimaaksjon

Ketil Lund

